

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย การศึกษาคำเรียกชื่อพืชในกลุ่มภาษาชาติพันธุ์ไท
ในเขตภาคเหนือ

A Study of Tai Plant Names in the Northern Part of Thailand

โดย รองศาสตราจารย์ ดร.อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา และคณะ

พฤษภาคม 2555

สัญญาเลขที่ R25548790

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย การศึกษาคำเรียกชื่อพืชในกลุ่มภาษาชาติพันธุ์ไท

ในเขตภาคเหนือ

A Study of Tai Plant Names in the Northern Part of Thailand

คณะผู้วิจัย

- รองศาสตราจารย์ ดร.อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา
- รองศาสตราจารย์ ดร.สุพัตรา จิรนนทนาภรณ์

สาขาวิชาภาษาศาสตร์

ภาควิชาภาษาและคติชนวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยนเรศวร

สนับสนุนโดยกองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยนเรศวร

บทคัดย่อ

ส่วนที่ 1 รายละเอียดเกี่ยวกับโครงการวิจัย

ชื่อโครงการ การศึกษาคำเรียกชื่อพืชในกลุ่มภาษาชาติพันธุ์ไทในเขตภาคเหนือ
A Study of Tai Plant Names in the Northern Part of Thailand

ชื่อผู้วิจัย รองศาสตราจารย์ ดร.ธัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา
รองศาสตราจารย์ ดร.สุพัตรา จิรนนทนาภรณ์

หน่วยงาน สาขาวิชาภาษาศาสตร์ ภาควิชาภาษาและคติชนวิทยา คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยนเรศวร

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยสาขาวิชาภาษาศาสตร์ กลุ่มวิชาปรัชญา

งบประมาณประจำปี 2554 จำนวนเงิน 301,000 บาท

ระยะเวลาการทำวิจัย 1 ปี ตั้งแต่ ตุลาคม 2553-กันยายน 2554

ส่วนที่ 2 บทคัดย่อ

ภาษาไทย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะไวยากรณ์ของคำเรียกชื่อพืชในภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทในภาคเหนือ เพื่อเปรียบเทียบลักษณะและการใช้คำเรียกชื่อพืชระหว่างภาษาไทยมาตรฐานและภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทในเขตภาคเหนือและระหว่างภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทด้วยกัน และเพื่อศึกษาระบบการจำแนกและมโนทัศน์พื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในเขตภาคเหนือจากคำเรียกชื่อพืช โดยมีพื้นที่ศึกษาครอบคลุม 20 กลุ่มชาติพันธุ์ไทในภาคเหนือ การวิเคราะห์ข้อมูลกระทำบนพื้นฐานของทฤษฎีภาษาศาสตร์แนวหน้าที่นิยมแบบลักษณะภาษาในการวิเคราะห์ระบบไวยากรณ์ของคำเรียกชื่อพืชและภาษาศาสตร์ปริชานในการวิเคราะห์ด้านความหมาย

ผลการวิจัยพบในด้านระบบไวยากรณ์คำเรียกชื่อพืชนั้นประกอบด้วย 4 ส่วนในโครงสร้าง

(คำบ่งกลุ่มพืช) – (หน่วยคำบ่งกลุ่มพืช) – แก่นชื่อ – (คำขยายพืช) แก่นชื่อจะเป็นส่วนที่ต้องปรากฏเสมอเพื่อจำแนกชนิดพืช ส่วนคำบ่งกลุ่มพืช หน่วยคำบ่งกลุ่มพืช และคำขยายพืช จะปรากฏร่วมกับแก่นชื่อพืชหรือไม่ก็ได้

ในการเปรียบเทียบการใช้คำเรียกชื่อพืชในภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทต่างๆ ในเขตภาคเหนือ นั้น คำเรียกชื่อพืชในภาษาไทยมาตรฐานทุกคำปรากฏในภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไททุกกลุ่ม แต่มีรายละเอียดแตกต่างกันคือ ปรากฏเหมือนกันทุกประการ ปรากฏโดยมีความแตกต่างใน 2 ประการหลัก ประการแรกเป็นความแตกต่างที่เกิดจากการแปรในคำเดียวกัน และประการที่สองเป็นความแตกต่างที่เป็นการใช้คำเรียกชื่อพืชคนละคำกับภาษาไทยมาตรฐาน และคนละคำกับภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทด้วยกันเอง การแปรในคำเรียกชื่อพืชเดียวกันพบอย่างน้อย 7 ลักษณะได้แก่ การแปรหน่วยเสียงพยัญชนะและสระของแก่นชื่อหรือคำขยาย การแปรพยางค์ของแก่นชื่อหรือคำขยาย การแปรคำบ่งกลุ่มพืช การแปรหน่วยคำบ่งกลุ่มพืช การแปรชามกลุ่มของคำบ่งกลุ่มพืชและหน่วยคำบ่งกลุ่มพืช การแปรปรากฏของแก่นชื่อ และการแปรปรากฏของคำขยาย ภาษาไทที่ใช้คำเรียกชื่อพืชคำเดียวกับภาษาไทยมาตรฐานเป็นจำนวนมากที่สุดกลุ่มแรกคือ ไทยโคราช ไทยกลาง ไทยซ่ง และไทยสุโขทัย รองลงไปเป็นไทยอีสาน ไทยสุพรรณบุรี ไทยเลย ไทยนครไทย ไทยดี ไทยชิน ไทยแวง และลาวเวียง รองลงไปอีกเป็นไทยหล่มสัก ไทยพวน ไทยครั่ง ไทยใหญ่ และไทยหย่า และกลุ่มสุดท้ายได้แก่ ไทยยอง ไทยลื้อ และคำเมือง

การจำแนกพื้นฐานของคำเรียกชื่อพืชในภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทยในภาคเหนือของประเทศไทยนั้น พบมีความซับซ้อนโดยมีระดับชั้นทางชีวภาพชาติพันธุ์ ถึง 9 ระดับชั้น ซึ่งมีพื้นฐานมาจากสังคมและวัฒนธรรมที่ฝังอยู่ในระบบคิด ส่วนมโนทัศน์พื้นฐานศึกษาได้จากการจำแนกประเภทของการสื่อความหมายของหน่วยศัพท์คำบ่งชนิดพืช แบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ การใช้ความหมายจำเพาะ การใช้ความหมายนามนัย และการใช้ความหมายอุปลักษณะ

คำสำคัญ คำเรียกชื่อพืช ภาษาไทยมาตรฐาน ภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไท มโนทัศน์พื้นฐาน

Abstract

This research study aimed at the grammatical analysis of plant naming system in the dialects of Tai ethnic groups in the Northern Thai region, comparison of the plant name features and usages between the standard Thai and the Tai dialects and among the Tai dialects themselves, and the study of the folk categorization system and conceptualization of plant

names. Data were collected from 20 Tai representative groups in the north. The analysis of plant names was conducted mainly based on the frame work of functional-typological grammar to seek for the grammatical system of plant name and cognitive grammar in the semantic consideration.

The results show that, in the consideration of grammatical structure, plant names generally consist of 4 main parts in the order: (plant class terms) – (plant class markers) – CORE – (modifier). The occurrence of the core part is obligatory while those of the other three parts are optional.

In the comparison of the grammatical features and usages among the 20 ethnic groups, all plant names in the standard Thai occur in all the Tai ethnic groups, but in different details such as occurring in the same features and occurring in different features. The latter is found in two different manners: occurring as varieties of the same lexical items and occurring as different lexical items from the standard Thai and among the Tai ethnic groups themselves. The variation is found resulting from the different usages of phonemes in the core and modifier parts, syllables in the core and modifier parts, plant class terms, plant class markers, core occurrence, and modifier occurrence. Among the Tai ethnic groups, the dialect groups that mostly use the same plant names as the standard Thai are Thai Korat, Central Thai, Thai Song and Thai Sukhothai. Following the first group in the lower rank are Northeastern Thai, Thai Suphanburi, Thai Loai, Thai Nakornthai, Thai Ti, Thai khun, Thai ngaw, and Central Laotian. The next group are Thai Lomsak, Thai Phuan, Thai Khrang, Thai Yai and Thai Ya. The last group are Thai Yong, Thai Lu and Northern Thai.

The folk categorization is found in the complex structure; that is, there are up to 9 ranks in their bio-taxonomic system which is generated from social and cultural knowledge that are embedded in the cognition. Finally, the folk conceptualization could be realized from the semantic analysis and categorization of the meanings or communicative functions of all cores and modifiers into three types such as proper, metonymic, and metaphorical uses.

Key words: plant names, standard Thai, Tai ethnic language group, folk concept

คำนำ

การวิจัยเรื่อง คำเรียกชื่อพืชในกลุ่มภาษาชาติพันธุ์ไทในภาคเหนือ นี้เป็นความพยายามที่จะศึกษาวิทยาการสร้างคำไทยแบบพื้นบ้าน จากภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคเหนือ เป็นการนำเอาศาสตร์ทางภาษาศาสตร์ มานุษยวิทยา และการศึกษาวัฒนธรรมมาบูรณาการ เพื่อให้ได้ผลงานวิจัยที่ทั้งมีความลุ่มลึกและใช้ประโยชน์ได้จริง แม้ว่าจะมีการวิจัยก่อนหน้านี้ได้กระทำเกี่ยวกับคำเรียกชื่อพืชในเขตภาคเหนือตอนล่าง และคำเรียกชื่อพืชไทยในภาพรวม แต่ก็เป็นในเชิงลึกและในภาพกว้าง งานวิจัยนี้ได้รวมเอาทั้งการวิเคราะห์ในเชิงลึก นั่นคือมีข้อมูลจากกลุ่มภาษาชาติพันธุ์ไทที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ และทั้งครอบคลุมพื้นที่ในเขตภาคเหนือทั้งหมด แม้ว่าจะไม่ครอบคลุมทั้งประเทศไทยก็ตามซึ่งผู้วิจัยคาดหวังว่าน่าจะทำการวิจัยต่อเนื่องต่อไป

ผู้วิจัยขอขอบคุณมหาวิทยาลัยนเรศวรที่สนับสนุนงบประมาณและวัสดุครุภัณฑ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ดังที่เคยได้รับการสนับสนุนเรื่อยมา

คณะผู้วิจัย

พฤษภาคม 2555

สารบัญ

บทที่ 1 บทนำ	1
1. ประเภทการวิจัย	1
2. สาขาวิชาการและกลุ่มวิชาที่ทำการวิจัย	1
3. คำสำคัญ	1
4. ความสำคัญ ที่มา และปัญหาการวิจัย	1
5. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
6. ขอบเขตของโครงการวิจัย	3
7. ทฤษฎีและกรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย	3
8. การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศที่เกี่ยวข้อง	7
8.1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการแบ่งกลุ่มภาษาชาติพันธุ์ไทยในประเทศไทย	7
8.2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาคำเรียกชื่อพืช	10
9. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	12
9.1. ความเป็นประโยชน์ต่อศาสตร์	12
9.2. ความเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่นำผลการวิจัยไปใช้	12
10. แผนการถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย	13
11. วิธีการดำเนินการวิจัย และสถานที่ทำการทดลอง/เก็บข้อมูล	13
11.1. การเก็บและรวบรวมข้อมูล	13
11.2. การวิเคราะห์ข้อมูล	14
12. ระยะเวลาทำการวิจัยและแผนการดำเนินงานตลอดโครงการวิจัย	15
13. งบประมาณที่ใช้ในการวิจัย	
บทที่ 2 ลักษณะภาษาคำเรียกชื่อพืชในภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทยในเขตภาคเหนือ	17

1. โครงสร้างภาษาของคำเรียกชื่อพืช	17
2. ส่วนประกอบคำเรียกชื่อพืช	18
2.1. แก่นชื่อพืช	18
2.2. คำบ่งกลุ่มพืช	19
2.3. หน่วยคำบ่งกลุ่มพืช	20
2.4. คำขยายชื่อพืช	23
บทที่ 3 การเปรียบเทียบลักษณะคำเรียกชื่อพืชระหว่างภาษาไทยมาตรฐาน และภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทต่างในเขตภาคเหนือ	26
1. การเปรียบเทียบคำเรียกชื่อพืชระหว่างภาษาไทยมาตรฐานและภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไท ในภาคเหนือ	26
1.1. การใช้คำเรียกชื่อพืชคำเดียวกัน	27
1.1.1. การใช้คำเรียกชื่อพืชที่เหมือนกัน	27
1.1.2. การแปรของคำเรียกชื่อพืชเดียวกัน	27
1.1.2.1. การแปรหน่วยเสียงของแก่นชื่อหรือคำขยาย	27
1.1.2.2. การแปรพยางค์ของแก่นชื่อหรือคำขยาย	32
1.1.2.3. การแปรคำบ่งกลุ่มพืช	33
1.1.2.4. การแปรหน่วยคำบ่งกลุ่มพืช	35
1.1.2.5. การแปรข้ามกลุ่มระหว่างคำบ่งกลุ่มพืชและหน่วยคำบ่งกลุ่มพืช	36
1.1.2.6. การแปรปรากฏของแก่นชื่อ	37
1.1.2.7. การแปรปรากฏของคำขยาย	37
1.2. การใช้คำเรียกชื่อพืชคนละคำ	37
2. การเปรียบเทียบคำเรียกชื่อพืชระหว่างภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทด้วยกันในภาคเหนือ	65
บทที่ 4 ระบบการจำแนกและมโนทัศน์พื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในเขตภาคเหนือจากคำเรียกชื่อพืช	117
1. ระบบการจำแนกและจัดจำพวกชีวภาพพื้นบ้านของคำเรียกชื่อพืช	117
1.1. ชั้นอาณาจักรพืช	118
1.2. ชั้นส่วนประกอบพืช	119

1.3. ชั้นหน้าที่พืช	119
1.4. ชั้นพืชกินผล	119
1.5. ชั้นเพศสภาพพืช	120
1.6. ชั้นจำนวนพืช	120
1.7. ชนิดพืชชั้นที่ 1	120
1.8. ชนิดพืชชั้นที่ 2	120
1.9. ชนิดพืชชั้นที่ 3	120
2. การสร้างมโนทัศน์พื้นฐานของคำเรียกชื่อพืช	121
2.1. การใช้ความหมายจำเพาะ	122
2.2. การใช้ความหมายนามนัย	126
2.3. การใช้ความหมายอุปลักษณะ	128
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผล	131
บรรณานุกรม	134
ประวัติผู้วิจัย	136

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1	การเปรียบเทียบอัตราการใช้คำเรียกชื่อพืชระหว่างภาษาไทยมาตรฐานและกลุ่มภาษาชาติพันธุ์ไทในภาคเหนือ	26
ตารางที่ 2	การเปรียบเทียบลักษณะการใช้คำเรียกชื่อพืชระหว่างภาษาไทยมาตรฐานและภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทในเขตภาคเหนือแสดงเป็นรายชนิดพืชและความถี่	41
ตารางที่ 3	การเปรียบเทียบคำเรียกชื่อพืชระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไทในภาคเหนือตามความเหมือนและความแตกต่างกับภาษาไทยมาตรฐาน	65
ตารางที่ 4	การเปรียบเทียบคำเรียกชื่อพืชระหว่างภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มต่างๆ และภาษาไทยมาตรฐาน	67
ตารางที่ 5	รายการคำเรียกชื่อพืชในภาษาไทยมาตรฐานและกลุ่มภาษาชาติพันธุ์ไทในภาคเหนือ 10 ถิ่น	78
ตารางที่ 6	รายการคำเรียกชื่อพืชในภาษาไทยมาตรฐานและกลุ่มภาษาชาติพันธุ์ไทในภาคเหนือ 10 ถิ่น	99
ตารางที่ 7	อัตราการปรากฏของหน่วยศัพท์ในการสื่อความหมายประเภทต่างๆ	122
ตารางที่ 8	อัตราการปรากฏของหน่วยศัพท์ที่มีความหมายจำเพาะในแต่ละชั้นชนิดพืช	123
ตารางที่ 9	อัตราการปรากฏของหน่วยศัพท์ที่มีความหมายนามนัยในแต่ละชั้นชนิดพืช	126
ตารางที่ 10	อัตราการปรากฏของหน่วยศัพท์ที่มีความหมายอุปลักษณะในแต่ละชั้นชนิดพืช	128

